

راهکارهایی حل اختلال در وارونه نویسی و قرینه نویسی دانش آموز

فاطمه چنانی^۱، سمانه عطایی نیا^۲

^۱ دکترای زبان و ادبیات فارسی، مدرس دانشگاه های فرهنگیان استان خوزستان.

^۲ دانش آموخته کارشناسی ارشد، علوم تربیتی، معلم آموزش و پرورش شهرستان الوان.

چکیده

در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۲ وقتی در یکی از دبستان های شهرستان الوان مشغول خدمت بودم با دانش آموزی مواجه شدم؛ که نه تنها روند تحصیلی وی کند بود؛ بلکه بشدت در نوشتن کند بود او دارای اختلالات وارونه نویسی و قرینه نویسی بود. مشکلات وارونه نویسی و قرینه نویسی یکی از اساسی ترین مشکلات است که کودکان دچار این اختلالات با آن مواجه هستند. اگر دانش آموزان دارای این اختلال باشند این امر ممکن است در مراحل زندگی باعث مشکلاتی در آن ها شود، پس شایسته است هرگونه اختلال موجود در سنین پایین بررسی، تشخیص و درمان گردد. این پژوهش از نوع توصیفی می باشد و به صورت میدانی انجام گرفته است. برای گردآوری اطلاعات روش هایی وجود دارد؛ با توجه به موضوع پژوهش به نظر می رسد که ما مجبور باشیم از چند روش ترکیبی برای جمع آوری اطلاعات استفاده نماییم. در این پژوهش روش های مشاهده، مشاهده مشارکتی و مصاحبه را انتخاب نمودم. نمونه برداری در این پژوهش از نوع هدفمند بوده و دانش آموزی که از سمت معلم خود به عنوان دانش آموز مشکوک به داشتن اختلال وارونه نویسی و قرینه نویسی معرفی شده به عنوان نمونه پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. هدف از این پژوهش گزارش اختلال وارونه نویسی و قرینه نویسی و برطرف کردن آن در یک دانش آموز می باشد. با توجه به اطلاعات بدست آمده سوالات زیر برای رفع مشکل او در ذهن من ایجاد گردید:

- آیا نوع آموزش او، موجب اختلال وارونه نویسی و قرینه نویسی وی شده است؟
- چه راه حل هایی برای مشکل وجود دارد؟

واژه های کلیدی: اختلال، وارونه نویسی، قرینه نویسی، نوشتن، دانش آموز

مقدمه

تحصیلات عالی و رسیدن به مراحل مطلوب در رشته‌های دانشگاهی به مقدماتی نیاز دارد که ساده‌ترین و پایه‌ای‌ترین آنها «مهارت نوشتن» است که آموزش آن تا رسیدن به سطح مهارت برای ورود به دانشگاه، یعنی رسیدن به سطح تسلط بر زبان و دانش آموختگی در همه کشورهای جهان به عهده آموزش و پرورش است. مهارت‌های زبانی دانش‌آموزان از پایه‌های ابتدایی شروع شده و با طی کردن پایه‌های کلاسی تکمیل می‌شود. دانش‌آموزان به کمک مهارت‌های زبانی درباره موضوعات متفاوت می‌آموزند و با به کار بردن زبان برای نیل به هدف‌های متفاوت، توانایی آنها در برقراری ارتباط دقیق و نیز درک آنها درباره نحوه عملکرد زبان افزایش می‌یابد. برای اینکه دانش‌آموزان بتوانند منظور خود را متناسب با نوع مخاطب و موقعیت به نگارش درآورند، باید مؤلفه‌های نگارش (نوشتن خلاقانه) به زبان فارسی به دانش‌آموزان به خوبی آموزش داده شود. مفهوم پژوهش در عمل بیش از هر چیز وابسته به دو فعالیت اساسی پژوهش و عمل است. اقدام پژوهی^۱ کوششی است که بین پژوهش به عنوان وسیله‌ای برای آگاهی و دانستن و عمل آموزشی رابطه‌ی ارگانیک برقرار می‌کند. (سلیمان‌زاده و رضازاده، ۱۳۹۷).

اقدام پژوهی با انواع نام‌ها شهرت دارد. پژوهش مشارکتی، بررسی گروهی، پژوهش رهایی‌بخش، یادگیری همراه با عمل و پژوهش در موقعیت از عناوین متعددی است که برای معرفی فعالیت اقدام پژوهی استفاده می‌شوند. اما همه آنها مضمون مشترکی را در برمی‌گیرند. در بیان ساده، اقدام پژوهی، یادگیری از طریق عمل کردن است. گروهی از افراد مسئله‌ای را شناسایی می‌کنند، کوششی را برای حل آن سازمان می‌دهند، چگونگی موفقیت خود را در مسیر حل مسئله ارزیابی می‌کنند و اگر این کوشش‌ها نتیجه رضایت‌بخشی را به دنبال نداشته باشد، کوشش‌های دوباره‌ای طرح‌ریزی می‌شود (برین^۲، ۱۹۸۸). ما در این اقدام پژوهی می‌خواهیم اختلال وارونه نویسی^۳ و قرینه نویسی یک دانش‌آموز را مورد بررسی قرار دهیم و راهکارهایی را برای درمان او به کار ببریم تا به نتیجه برسیم.

روش تحقیق

نوع روش تحقیق در این پژوهش به صورت تحلیلی-توصیفی است نگارنده ابتدا به فیش‌برداری از موضوعات مرتبط و نیز استخراج مطالب مرتبط پرداخته و بعد از اتمام فیش‌برداری به تلفیق و دسته‌بندی آنها و سپس به تجزیه و تحلیل مطالب پرداخته و در پایان از بررسی‌های انجام شده در این آثار نتیجه‌گیری‌های لازم به عمل آمده است که در ادامه از نظر خواهد گذشت. روش گردآوری اطلاعات با استفاده از روش کتابخانه‌ای و مشاهده است؛ به این صورت که با مراجعه به کتب نظری، و مقالات مربوط به موضوع تحقیق تعاریف و مطالب مورد نیاز را فیش‌برداری نموده ام.

مهارت نوشتن

پیچیده‌ترین و مهمترین مهارت در میان مهارت‌های چهارگانه زبانی مهارت نوشتن می‌باشد. نوشتن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و کسی که بتواند از عهده بیان و نگارش مطلبی به درستی برآید و معانی ذهنی را در قالب واژه‌های مناسب و بی‌عیب قرار دهد و نوشته او از اشکالات دستوری خالی باشد و منطبق با قوانین فصاحت و بلاغت باشد مهارت نوشتن را آموخته است.

^۱ . action research

^۲ . Barnes D

^۳ . transcription disorder

با توجه به اهمیت نوشتن در نظام آموزشی و با عنایت به نقش اساسی که در ساخت فرهنگ کشورمان دارد، نوشتن تنها راه انتقال مفاهیم علمی و ثبت یافته‌های علمی است. (مفیدی، ۱۳۹۳:۱۴۸).

نوشتن مهارتی اکتسابی است توانایی نوشتن، مهارتی است که در پی آموزش، تمرین و تکرار کسب می‌شود. «مهارت» رویکرد اصلی در کتاب آموزش، مهارت‌های نوشتاری است دانش‌آموزان باید در کلاس، نوشتن و بازنویسی و نقد نوشته‌های همدیگر را تجربه کنند. (سازمان آموزش و پرورش، لوح فشرده راهنمای معلم، ۱۳۹۳:۱۰). مهارت نوشتن تمام ابعاد زندگی فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد و مانند مهارت استفاده از رایانه لازمه زندگی امروز است. ماده اصلی نوشتن کلمه است وقتی درباره موضوعی فکر می‌کنیم، در واقع به آفرینش و زایش کلمه دست می‌زنیم تا از آن‌ها در قالب گفتار یا نوشتار برای انتقال پیام خویش در جمله استفاده کنیم؛ پس ماده اصلی سخن گفتن و نوشتن، کلمه است در آموزش، رسمی، دانش‌آموزان از راه شنیدن و دیدن مطالب را فرا می‌گیرند و از راه سخن گفتن و نوشتن به بازگویی آموزه‌های خود می‌پردازند. (صفاپور، ۱۳۹۰:۱۳)

با توجه به اینکه خواندن و نوشتن در دنیای امروزی یک نیاز حیاتی است و فردی که در این مهارت‌های اساسی مشکل داشته باشد، در وضع بسیار نامطلوبی قرار می‌گیرد، پس در آموزش این دانش‌آموزان نیاز است از روش‌های آموزشی مناسبی استفاده شود.

«نوشتن» عالی‌ترین ابزار بیان است و مهارت در آن به نشانه تسلط بر زبان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. عالی‌ترین نوع نوشتن، نوشتن خلاق است و آموزش این مهارت در مدارس باید مبتنی باشد بر توجه به پرورش احساس و اندیشه دانش‌آموز با این هدف که وی در مرحله دانش‌آموختگی براساس استعدادهای ذاتی خود قادر به تولید متن منسجم، ساختارمند و برخاسته از هویت شخصی باشد. نوشتن خلاق، عالی‌ترین مهارت تولیدی به‌شمار می‌رود و محصول آن براساس توانایی‌های اندیشیدن، تحلیل، ترکیب و نوآوری شکل می‌گیرد. هدف غایی تمامی نظام‌های آموزشی رسیدن به این مقصد است؛ بنابراین نوشتن انواعی دارد و نوشته هر فرد با توجه به نوع نوشتار مورد استفاده‌اش باید به شیوه خاص و متناسب با ساز و کار خود بررسی شود.

اختلال وارونه نویسی چیست؟

در اختلال وارونه‌نویسی فرد معمولاً در نوشتن حروف مشکل دارد و حروف و اعداد را برعکس می‌نویسد. برای مثال ممکن است به جای ۷ بنویسد ۸ و یا برعکس. در این حالت فرد جهت کلی نوشتار را به درستی انتخاب می‌کند، اما برای نوشتن حروف به مشکل برمی‌خورد. کسی که وارونه‌نویسی دارد یا نمی‌تواند جهت درست را تشخیص دهد یا فکر می‌کند که هر حرف را از هر طرفی بنویسد، باز هم درست است. (رشیدی، ۱۳۹۹).

اختلال قرینه نویسی چیست؟

در اختلال قرینه‌نویسی^۴ کودک جهت شروع نوشتن را اشتباه انتخاب می‌کند. در زبان فارسی اگر کودکی نوشته‌های خود را از چپ به راست بنویسد، دچار اختلال قرینه نویسی است. در این حالت‌ها فرد معمولاً در نوشتن کلمات مشکلی نداشته و عمده مشکلات وی مربوط به جهت نوشتن است. بنابراین اگر نوشته افرادی که قرینه‌نویسی دارند را جلوی آینه بگیرید با یک نوشته

4. correlation disorder

درست و بدون اشکال مواجه می‌شوید. البته ممکن است فرد غلط‌املایی داشته باشد اما این غلط‌املایی‌ها ربطی به اختلال قرینه‌نویسی ندارد (رشیدی، ۱۳۹۹).

بیان مسأله

دیگته از جمله مهارت‌های آموزشی و نوشتنی بسیار مهمی است که نیاز به تمرین و کارکردهای متعدد ذهنی دارد. کم و کاستی در هر بخش یا فرایندی می‌تواند منجر به یک خطای نوشتاری شود. شناسایی خطاهای رایج می‌تواند به فهم بهتر این خطاها و ارائه‌ی راهکارهای مناسب و مؤثر برای حذف یا متعادل کردن آن‌ها بر کودکان ابتدایی کمک قابل توجهی کند (شبان، سعید خدایاری شوطی، بابازاده هاسونی، ۱۳۹۶).

نوشتن مستلزم به‌کارگیری مهارت‌های گوناگونی است. مهارت‌های مکانیکی نوشتن مانند دستخط، هجی کردن و نقطه‌گذاری و مهارت‌های زبانی مانند درک معنای کلمه‌ها و دستور زبان و مهارت‌های تفکر مانند سازمان‌دهی و برقراری ارتباط میان مطالب از مهم‌ترین مهارت‌هایی هستند که در نوشتن نقش دارند. به شاگردان از اولین سال‌های تحصیلی نوشتن آموخته می‌شود. اولین نشانه باسوادی نوشتن صحیح است، عموماً از بارزترین نشانه‌های بی‌سوادی نادرست نویسی است. (امیری، ۱۳۷۹).

من با دانش‌آموزی به نام مهسا که اختلال وارونه‌نویسی و قرینه‌نویسی دارد مواجه شدم. باید تا پایان سال تحصیلی هرچه زودتر نارسایی او را از بین برده یا به حداقل برسانم. باید در جهت بهبود وضعیت آموزش مهسا اقدام نمایم تا در ادامه تحصیل با مشکل مواجه نگردد.

توصیف وضعیت موجود

مهسا دختری هفت ساله است که در مدرسه دولتی فاطمه زهرا در شهر الوان درس می‌خواند. من از ۲۱ آبان ۱۴۰۱ شروع به کار کرده‌ام. اوایل که به این کلاس آمدم متوجه شدم که مهسا در کلاس دقت نمی‌کند و به درس گوش نمی‌دهد، همچنین خیلی از سرجایش بلند می‌شود.

مهسا کنار دوستش فاطمه می‌نشست. زمانی که بعد از درس جدید تمرین می‌کنیم، دفترهایشان را تک به تک بررسی می‌کنم. یکی دوبار مهسا و دوستش فاطمه را دیدم که وارونه می‌نویسند. اشتباهشان را برایشان توضیح می‌دادم اما باز هم کلمه‌ی بعدی را وارونه و قرینه می‌نوشتند.

مهسا و فاطمه خیلی باهم حرف می‌زدند. تصمیم گرفتم که جایشان را عوض کنم. کنار هم نباشند تا شاید دقتشان بیشتر شود. علاوه بر این با دادن جایزه و تشویق مهسا به عنوان دختر خوب و زرنگ توانستم توجه و دقت مهسا را بیشتر کنم و سر کلاس آرام‌تر باشد.

بعد از زمانی که مهسا و دوستش را جابجا کردم با بررسی تکالیفشان، مشاهده کردم که فاطمه دیگر وارونه نمی‌نویسد اما همچنان مهسا وارونه و قرینه می‌نویسد، متوجه شدم که مشکل از مهسا است و اختلال وارونه‌نویسی و قرینه‌نویسی دارد.

وضعیت مطلوب

من می‌دانم اگر مشکل وارونه نویسی و قرینه‌نویسی مهسا حل نشود در تمام درس‌ها با مشکل مواجه خواهد شد، نسبت به درس دلسرد می‌شود، اعتماد به نفسش پایین می‌آید و زندگی آینده‌اش را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین باید با به کارگیری روش‌ها و آزمون‌های مختلف در جهت رفع نارسانویسی مهسا به او کمک کنم تا در مدرسه جلوی مدیر، معلم سال بعدی و دوستان و خانواده‌اش احساس ناتوانی نکند و از توانایی‌اش حداکثر استفاده را بکند.

گردآوری شواهد (۱)

مشاوره با خانواده

با مادر مهسا صحبت کردم که آیا آن‌ها در خانه با مهسا تمرین می‌کنند یا اینکه مهسا خودش به تنهایی تکالیفش را انجام می‌دهد. متوجه شدم که مادر مهسا فارسی بلد نیست صحبت کند برای همین مهسا در خانه خودش به تنهایی تکالیفش را انجام می‌دهد و به مادرش گفتم که من بعد مهسا را در انجام تکالیفش تنها نگذارند و کسانی که در خانه فارسی بلدند با وی تمرین کنند تا زمانی که مسلط شود. همچنین پرسیدم که به پیش دبستانی رفته یا خیر که متاسفانه گفت به پیش دبستانی نرفته است.

مشاوره با همکاران دیگر

از معلمان دیگر پرسیدم که برای این مشکل چکار کنم و پیشنهاد انجام تکالیف خاص و اینترنت را دادند.

مراجعه به اینترنت

در اینترنت سرچ کردم و مطالب بسیار مفیدی در مورد وارونه نویسی و قرینه نویسی خواندم.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

با جمع‌آوری اطلاعات و تفکیک آن‌ها در مورد علت‌های ضعف نوشتن در مهسا به تجزیه و تحلیل آن‌ها پرداختم. با کمک مدیر مدرسه، مشاهده‌ی خودم، منابع اینترنتی و تمرین در این زمینه توانستم گام‌های مثبت و ثمربخشی در برطرف کردن این مشکل بردارم. با بررسی و مشاهده‌ی نوشته‌های مهسا و صحبت با والدینش به این نتیجه رسیدیم که مشکل اصلی در قرینه نویسی و وارونه نویسی دارد.

این اختلال معمولاً در روزهای اول دبستان ممکن است در دانش‌آموز دیده شود و علت آن مشکلاتی در جهت‌یابی دانش‌آموز است. به این معنا که دانش‌آموز با مفاهیمی مانند بالا، پایین، جلو، عقب و زیر و رو آشنا نیستند و این مفاهیم را تشخیص نمی‌دهند. مثلاً بجای اینکه بنویسد بابا می‌نویسد. ← بابا

انتخاب راه حل جدید به صورت موقت

پس از بررسی و تجزیه و تحلیل داده‌ها براساس مراجعه به اینترنت، صحبت با خود دانش‌آموز و والدین وی و همکاران و همچنین بررسی اشتباهات مکرر در تکالیف و دیکته‌اش همانگونه که قبلاً گفتیم مسئله مهسا وارونه نویسی و قرینه نویسی او

بود که برای رفع این مشکل پیشنهاداتی به عنوان راه حل موقت همراه با دلایل آنها انتخاب شده و پیرامون رد یا قبول این پیشنهادات دلیلی مطرح می‌شود.

راه حل پیشنهادی (رد یا قبول)

۱) تغییر جو کلاس

تدریس را بیشتر از قبل در کلاس به صورت گروهی انجام دادیم و دانش‌آموز را مرتب در پیشنهادات و در حین تدریس مشارکت می‌دادم.

دلیل: به دلیل عدم دقت دانش‌آموز

۲) تعویض دفتر مشق و املا

دلیل: دیگر اشتباهی در دید دانش‌آموز نباشد و سرخورده نشود.

۳) زیاد تکلیف دادن

دلیل: تمرین زیاد باعث افزایش دقت و یادگیری می‌شود.

۴) انجام بازی جهت‌ها

دلیل: عدم تشخیص جهت نوشتن حروف و اعداد.

۵) دادن روان نویسی به دانش‌آموز تا خطوطی به دلخواه رسم کند.

دلیل: نوشتن برای دانش‌آموز روان شود.

۶) او را کامل با اعضای بدنش آشنا کنیم و از او بخواهیم هر کدام را که گفتیم نشانمان دهد.

دلیل: تشخیص را یاد بگیرد.

انتخاب راه حل اصلی

پس از اجرای راه حل‌های مختلف در نهایت به این نتیجه رسیدم که بهترین راه حل تمرین و بازی جهت‌ها با مهسا بود. در کنار این راه حل والدینش را توجیه کردم که مهسا در خانه به تنهایی تکالیفش را انجام ندهد.

گردآوری شواهد (۲)

مشاوره با خانواده

با مادر مهسا، نیز صحبت کردم و گفت که در خانه با مهسا تمرین کرده‌اند و دیگر مهسا را در انجام تکالیف تنها نگذاشته و اختلال روان نویسی مهسا برطرف شده است، همچنین از او بسیار راضی هستند.

- با مراجعه به اینترنت طبق مقاله مطالعه بر درمان وارونه نویسی و قرینه نویسی، اختلالات املانویسی از فهمیه رشیدی (۱۳۹۹) با اتصال نقطه از روی الگو نتیجه‌ی خوبی به دست آوردیم.

- کوزه‌گر (۱۳۸۶) در پژوهشی تحت عنوان رویکردهای آموزشی برای حل مشکلات نوشتن (نارسانویسی، وارونه نویسی و قرینه نویسی) در دانش‌آموزان با نیازهای ویژه نتیجه گرفت که بهترین نوع نوشتن آموزش کتابی است، زیرا ساده‌ترین نوع نوشتن است. ما برای دانش‌آموز از همین نوع نوشتن استفاده کردیم و ثمر بخش بود.

مشاهده فردی:

در زمان بیکاری من و مهسا با هم تنها نشستیم، تکلیف نوشتیم و مشاهده کردم که مهسا بسیار زیبا و از جهت درست و کلمات را مرتب و خوانا می‌نویسد. همچنین تکالیف خانه و تکالیف کلاسش را مرتب بررسی می‌کردم و مشاهده کردم که ضعفش برطرف شده است.

ارزشیابی تأثیر اقدام جدید و تعیین اعتبار آن

پس از اجرای راه حل‌ها و مشاهده‌ی تکالیف مهسا و بررسی نتایج، همگی نشان‌دهنده‌ی پیشرفت او هستند. از جمله:

۱. جهت‌ها را تشخیص می‌دهد.
۲. وارونه نویسی او برطرف شده است.
۳. اشتباهات تکالیفش کاهش یافته است.
۴. املايش بهتر شده است.
۵. دانش‌آموز و خانواده‌اش بسیار خوشحال هستند.
۶. انگیزه‌ی او برای درس خواندن و رسیدن به مراحل بالاتر به صورت چشمگیری افزایش یافته است.

پیشنهادات

- برای کودکانی که جملات کامل را به صورت معکوس می‌نویسند، می‌توانید با علامت گذاری روی کاغذ با یک نقطه برای نشان دادن نقطه شروع به آن‌ها کمک کنید.
- سعی کنید یادگیری را به صورت سرگرم کننده انجام دهید.
- بیش از یک حس را درگیر کنید. به عنوان مثال به دانش‌آموز را تشویق کنید که حرف یا کلمه را بنویسد و همزمان آن را با صدای بلند بگوید.

منابع و مأخذ

۱. امیری، فرخنده. (۱۳۷۹). روند املا در کلاس‌های دوم و سوم دبستان، پروژه پایانی دوره کارشناسی.
۲. رشیدی، فهیمه. (۱۳۹۹). درمان وارونه‌نویسی و قرینه‌نویسی، اختلال وارونه نویسی، بدون دیدگاه، بهمن ۲۲.
۳. سلیمان‌زاده، سمانه؛ رضازاده، نسرین. (۱۳۹۷). اولین کنفرانس علوم اجتماعی، تربیتی، علوم انسانی و روانشناسی.
۴. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (۱۳۹۳) لوح‌فشرده راهنمای معلم آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا)، وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی.
۵. شبانی، رحیم؛ خدایاری شوطی، سعید؛ بابازاده هاسونی، زهرا. (۱۳۹۶). اختلالات دیکته نویسی در مقطع ابتدایی (مطالعه موردی: اختلال دیکته نویسی معین)، دانشگاه فرهنگیان، فصلنامه علمی- تخصصی آموزش پژوهی، سال سوم، شماره یازدهم، پاییز ۱۳۹۶.
۶. کوزه‌گر، ظریفه. (۱۳۸۶). رویکردهای آموزشی برای حل مشکلات نوشتن (نارسانویسی، وارونه نویسی و قرینه نویسی)، شماره ۶۸ و ۶۹، مرداد و شهریور ۱۳۸۶.
۷. صفاپور، ع.ا. (۱۳۹۰). الگوهای یاددهی و یادگیری گام به گام انشای فارسی، چاپ سوم، تهران: مدرسه.
۸. مفیدی، ف. (۱۳۹۳). مبانی آموزش و پرورش در دوره پیش از دبستان، تهران: سمت.
9. Barnes D, 1988. *Communiation and Leraning in Small Groups*, Routledge and Kegan Paul, London.